

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1), 398-432

Geliş Tarihi:28.01.2025 Kabul Tarihi:25.03.2025

Yayın: 2025 Yayın Tarihi:31.05.2025

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1628818>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

TÜRKİYE’DE FİYAT ENDEKSLERİNİN TARİHÇESİ: İMPARATORLUĞUN ENDEKSİ CUMHURİYET İLE KURUMSALLAŞTI

Şefik MEMİŞ*

Öz

Türkiye’de enflasyonun ölçen fiyat endeksinin kullanılması, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında oldu. 1912 Balkan Savaşları ile ortaya çıkacak olan hayat pahalılığı, ardından patlayan Birinci Dünya Harbi ve işgal yıllarında toplumun tüm katmanları tarafından iyice hissedilecekti. Devletin temel direği olan memurların maaşları pul olmuş, sistem durma noktasına gelmişti. Böylesine bir ortamda yabancı alacaklıların, vergileri toplayarak borçlarını tahsil etme amacıyla kurdukları Düyûn-ı Umûmiye İdaresi, binlerce nitelikli çalışan kitleye sahipti. Devlet memuru statüsündeki personelinin tavan yapan hayat pahalılığından etkilenmemesi için ilk enflasyon endeksini oluşturan İdare, 1 Ocak 1917 tarihinden itibaren endeksi yürürlüğe koydu. Bu endekse göre çalışanlarına zam yapıp onları hayat pahalılığına karşı koruyacaktı.

Düyûn-ı Umûmiye 1928 yılında lağvedilince İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul’da enflasyonu ölçme görevini devraldı. Bu amaçla İdare’nin yöntemlerini geliştirip yeni şartlara uydurarak kullandı. Evvela Ocak 1929 tarihinden itibaren perakende fiyat artışını ölçen İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1934’te de İstanbul Toptan Eşya Fiyat Endeksi’ni neşretmeye başladı. Oda, 10 yıl içinde Türkiye’de tarafsız ve bilimsel endeks yayınlamayı başaran tek kurum olarak sıvrilecek hem devlet kurumlarına, hem de akademik çevreye örnek olacaktı. Bu makalede çeşitli kurum arşivlerinin yanı sıra, İTİSO Mecmuası ve daha önce yayınlanan makale ve kitapların taranması ile, Türkiye’de İstanbul merkezli olarak fiyat endekslerinin tarihçesi araştırıldı. Ayrıca Osmanlı Bankası, Şümbank, Ziraat Bankası gibi kurumların da fiyat endeksi çalışması olduğu ortaya konuldu.

Anahtar Kelimeler: Geçinme Endeksi, Enflasyon, İstatistik, İstanbul Ticaret Odası, İTİSO, Fiyat Endeksleri

* Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, smemis@ticaret.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6926-2215>
This work is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0

History of Price in Turkey: The Index of the Empire Was Institutionalized With the Republic

Abstract

The price index used to measure inflation in Turkey was introduced in the final years of the Ottoman Empire. The rising cost of living that emerged with the Balkan Wars of 1912, followed by the outbreak of World War I and the years of occupation, would be keenly felt by all segments of society. The salaries of civil servants, who were the backbone of the state, had become worthless, and the system had come to a standstill. In such an environment, the Düyûn-ı Umûmiye İdaresi (General Debt Administration), established by foreign creditors to collect taxes and recover their debts, employed thousands of qualified workers. To prevent its civil servants from being affected by the skyrocketing cost of living, the Administration created the first inflation index and implemented it on January 1, 1917. According to this index, it would grant salary increases to its employees to protect them from the rising cost of living.

When the Public Debt Administration was abolished in 1928, the Istanbul Chamber of Commerce and Industry took over the task of measuring inflation in Istanbul. To this end, it developed the Administration's methods and adapted them to new conditions. Initially, the Istanbul Chamber of Commerce and Industry began measuring retail price increases starting in January 1929, and in 1934, it began publishing the Istanbul Wholesale Goods Price Index. Within a decade, the Chamber would emerge as the only institution in Turkey to publish impartial and scientific indices, setting an example for both government agencies and academic circles. This study investigates the historical development of price indices in Turkey, with a particular focus on Istanbul, through a comprehensive review of institutional archives, the İTİSO Journal, and previously published scholarly articles and books. It also reveals that institutions such as the Ottoman Bank, Sümerbank, and the Agricultural Bank conducted price index studies.

Keywords: Subsistence Index, Inflation, Statistics, Istanbul Chamber of Commerce, İTİSO, Price Indexes

Giriş

“Siz bilmiyorsunuz, asıl işgal, asıl istila öbür tarafta [İstanbul’da] oldu. Düşman çamurlu çizmeleriyle bizim evlerimize kadar girdi; ne diyorum, -bizim yataklarımıza kadar!- Halbuki sizin [Anadolu’nun] yalnız sokaklarınızda dolaşabiliyorlar. Sizin evleriniz sarılımış kalelerdir. Fakat henüz zapt olunmamıştır. Öbür taraftakilerin ise hepsi birer birer düştü!”
“Kızlarımızı, karılarımızı ve duvak yüzü görmemiş nazlı sevgililerimizi ellerimizden aldılar ve onlara gözümüz önünde istediklerini yaptırıldılar - ve kızı kızla, erkeği erkekle kızıştırdılar ve bütün tabii zevklere tabii

olmayan zevklerin zehrini, ıstırabını, azabını kattular. Her birimizi bir ayrı çırpınışla oynatmağa başladılar” (Karaosmanoğlu, 1966, s. 238-239).

İstanbul’da sefaleti ve sefahati bir arada yaşayan Yakup Kadri’nin Sodom ve Gomere romanının tutkulu aşığı genç Necdet, bir yandan bütün gücüyle Milli Mücadele’yi yürüten, bir yandan da bütün saffet ve temizliğini koruyan Anadolu halkına içini böyle döküyordu. Çünkü Necdet, sevdiği Leyla’yı işgal kuvvetlerinin subayları arasında kaybedince fark etmişti ki İstanbul ahlaken de işgal edilmişti. İşgal yıllarını İstanbul’da esaret zincirini çoktan zihinlerine geçirmiş Batı hayranı Türkler cirit atıyordu; sokaklar hayallerini hayran oldukları Batı’yı temsil eden düşman subaylarıyla aşk serüvenleri yaşamak süsleyen ve bunun için her yolu deneyen Türk kızları ve tereddütsüz işgalci düşmanla iş birliği yapan ve onların zaferleri için çaba gösteren “hain”lerle doluydu... İstanbul ruhunu yitirmek üzereydi (Ulu, 2014, s. 87-129).

Yakup Kadri’nin romanı aşkını kaybedip ruhunu ve ülkesini kazanan Necdet’in şahsında Türklerin kazandıklarını, işgalci düşmanların ne kadar tahripkâr izler bıraksalar da başaramadıklarını gösterdi. İstanbul’un ve Anadolu’nun sabırlı insanları düşmanı Anadolu’dan ve istiklâlin simgesi İstanbul’dan çıkartmış olmakla tarifi mümkün olmayan bir sevinç yaşadılar. Bu sevinci yarım bırakmamak, halkın düçar olduğu hayat pahalılığını ortadan kaldırmakla mümkündü. Genç Türkiye’nin idealist hükümetleri, 1923’ten itibaren özellikle İstanbul’da yaygın ve etkin bir kıtlık ve hayat pahalılığı sorunuyla karşı karşıyaydı. Oysa yokluk ve pahalılığın temeli ta Balkan Savaşları ile başlayıp Birinci Dünya Harbi ile iyice hissedilen ve Mütareke yıllarında ise devam eden bir sorunlar yumağına dayanıyordu.

İstanbul, Birinci Dünya Harbi sonrası artan nüfusu besleyemez hale gelmiş, hayat pahalılığı başta gıda olmak üzere bütün ürünlerde tavan yapmıştı. Ekmek yokluğu ve yüksek fiyat artışı, hayat pahalılığının simgesi haline gelmişti. Bulunan gıda maddeleri ise yoksulluktan dolayı satın alınamıyordu. Sadece 4 yıl içinde bir ekmek [1914] 1,25 kuruştan [1918] 34 kuruşa; aynı şekilde bir kilo patates 1

kuruştan 45 kuruşa yükselmişti (Çavdar, 2014, s. 293). Gıda maddelerinde had safhaya ulaşan artış üzerine şehirde ucuz ürünlerin satılacağı barakalar inşa edilmek istendi. İstanbul'daki yokluğa karşı halka yardım ulaştırmak amacıyla gelen Amerikan Yardım Heyeti için şehrin 9 bölgesinde “makul fiyata satılacak ürünler” için barakalar inşa edilme kararı alındı (Aydın, 2010, s.448-449).

Bu örnekler gösteriyordu ki hayat pahalılığı takip edilemez bir seviyedeydi. Böyle bir ortamda devlet organizmasının işlemeyi sürdürmesi için onların maaşlarının hayat pahalılığı oranlarına uygun şekilde ayarlanması gerekiyordu. Bundan dolayı ilk kez güvenilir bir endekse ihtiyaç duyulacak, Düyûn-ı Umûmiye eksikliğiyle gediğiyle fiyat artışını ölçmeyi sağlayacak ilk endeksi uygulamaya sokacaktı.

Milli Mücadele sonrası da yeni Türkiye hükûmetlerinin ilk gündem maddesi, hayat pahalılığına çare üretmekti. Bu amaçla ana vazifesi pahalılığın sebeplerini tespit edip, önleyici politikalar geliştirmek olan Âli İktisat Meclisi 27 Haziran 1927 tarihinde kuruldu (Resmi Gazete, 1927, s. 595). Fahri başkanlığını başbakanın, ikinci başkanlığını ticaret bakanının üstlendiği akademisyen ve bürokratlardan oluşan komisyon hemen çalışmalara koyuldu.

Âli İktisat Meclisi'nin üyeleri, “pahalılık buhranının menşee ve sebeplerini” esasen Birinci Dünya Harbi ve sonrasında aramak gerektiğine inanıyorlar, “inflation”un savaşın sonlarına doğru gerçekleştiğini, Türkiye’de arzın talebi karşılayamaması ile üretim maliyetinin yükselmesinin enflasyonu etkilediğini savunuyorlardı (Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Raporları [TCAİMR]: 1928 İkinci İçtima Devresi, 1929, s. 11-12).

Onlara göre bu dengesizlik, bir endeks ile aşılabilirdi. Bunun üzerine Komisyon 1928 yılında yeni kurulan İstatistik Genel Müdürlüğünün Fransız Müdürü Kamil Jakar'ı (Camille Jacquart), üyelere bilgi vermek üzere davet etti. Jakar, hayat pahalılığının yıllara göre artışını, İstatistik Genel Müdürlüğünce tanzim ve tertip edilmiş rakamlara dayanarak anlattı, ancak bu rakamların ihtiyatla kabul edilmesinin gerektiğini söyledi. Bunun anlamı şuydu: Jakar'a göre İstatistik Genel

Müdürlüğünün rakamları bir fikir veriyor ama gerçeği tam anlamıyla yansıtmıyordu. Jakar, Âli İktisat Meclisi’ne hitabında bu konuyu şöyle ifade ediyordu:

“Eldeki endeks rakamlarına nazaran 1914 senesinde 100 itibar edilen ölçü biriminin satın alma gücü mesela 1922 senesinde 1263, 1923 senesinde 1286, 1924 senesinde 1305, 1925 senesinde 1423 ve 1926 senesinde ise 1475 nispetleriyle ifade edilmektedir. 1926 senesinde hayat bu nispî rakamlara nazaran ve 1914 senesi ölçeğine nispeten 15 misli bir pahalılık arz etmektedir. Buna mukabil Ziraat Bankasınca tanzim edilmiş olan Hayat Pahalılığı Erkam-ı Müş’iresi [Endeksi], bu nispeti 17 misli olarak göstermektedir (TCAİMR, 1928, s. 4).”

Genel Müdürün ifade ettiği gerçeği yani “Elde sahih ve kati bir ölçek olmadığını” İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası fark edip sosyal bir sorumluluk görevi olarak kendiliğinden endeks yayınlamayı üstlenecekti.

1. Türkiye’de Hangi Kurumlar Fiyat Cetveli / Endeks Hazırladı?

1.1. Düyûn-ı Umûmiye ilk endeksi 1 Ocak 1917’de hazırladı

Türkiye’de Avrupa ülkelerinde olduğu gibi herkes tarafından kabul görmüş ilk fiyat endeksini Düyûn-ı Umûmiye İdaresi hazırladı. Düyûn-ı Umûmiye İdaresi faaliyete geçtiği 1881’den itibaren Osmanlı Devleti’nin batıyla olan mali münasebetlerine aracılık ediyor, Batılılar da artık Osmanlı Bankası yerine büyük itimat besledikleri İdare’yi tercih ediyorlardı (Blaisdell, 1932, s. 1569-1584; Köklü, 1947, s. 8). Osmanlılar adına ise bu tercih özellikle Birinci Dünya Harbi süresince İdare lehine geçerli olacaktı. Zira bu dönemde kâğıt para çıkarma işi Osmanlı Bankası yerine Düyûn-ı Umûmiye İdaresi’nin aracılığıyla yapılacaktı (Köklü, 1947, s. 11; Eldem, 1994, s. 105).

Düyûn-ı Umûmiye, tamamına yakını Osmanlı tebaası olan 5 bin ilâ 8 bin arasında değişen memur çalıştırıyordu. İş i hesaplama yapmak, istatistikle meşgul olma ktı; çalış tırd ığı personelin büyük çoğunlu ğ u hesap iş leriyle vazifeliydi (Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi [DTOG], 22-29 Aralık 1917, s. 260). Bu gerçek iş e alım ilanlarına da yansımış tı. Sö zgelimi 1917 yılında Düyûn-ı Umûmiye’ye

alınacak müfettişler için verilen ilanda ön eleme imtihanından sonra esas sınavın yazılı ve sözlü olmak üzere iki kısım olarak yapılacağı belirtilip sınav içeriği hakkında bilgi veriliyordu. Her üç sınavın da değişmez soru alanı muhasebeydi. İlk kabul imtihanında başarılı olmanın olmazsa olmaz şartı “muhasebeden ve Fransızca veyahut Türkçe lisanlarının birinden muvaffakiyetle imtihanı geçmek” idi (DTOG, 6 Ocak 1917, s. 7). Dolayısıyla İdare’yi Türkiye’deki ilk düzenli istatistik birimi olarak görmek doğru olur.

1908’den sonraki süreçte başlayan ve Birinci Dünya Harbi’nde iyice şiddetlenen hayat pahalılığını dikkatle takip eden İdare’nin bu yöndeki çalışmaları, Balkan Savaşları’nın oluşturduğu karmaşık ve fiyat hareketliliğinin yukarı yönlü olduğu ekonomik ortam sonrasına denk geliyordu. Bunun farkında olan ve Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla ortaya çıkan anormal piyasa şartlarının 1914 yılının tamamını “base yılı” kılacak niteliklerden yoksun kılacağını düşünen Düyûn-ı Umûmiye, baz yılını 1914 yılının ilk altı ayının ortalaması alıp bunu da cetvellerinde belirtmişti. İTSO da baz yılını kullanırken bu uyarıyı endeksine koymayı ihmal etmeyecek, dolayısıyla ilgili tüm cetvellerde “Baz Yılı: Temmuz 1914” ya da “Baz Yılı: 1914 yılı nısf [ilk altı ay] ortalaması” ifadelerini koyacaktı (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası [İTSO] İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi Ağustos 1929).

Düyûn-ı Umûmiye “sekiz on senelik muntazam ve mütevali bir seriye malik” cetvellerini, 1917 yılında yayınlamaya başladı. Ahmet Emin Yalman, tam tarihi, “Birinci Dünya Savaşı’nda Türkiye” adıyla yayınlanan doktora tezinde “Düyûn-ı Umûmiye 1 Ocak 1917’den itibaren memurlara ödenecek hayat pahalılığı zammını tespit amacıyla İstanbul’daki perakende fiyatların istatistiklerini tuttu.” (Yalman, 2013, s. 171) cümlesiyle veriyor ve Birinci Dünya Harbi’nin son iki yılındaki hayat pahalılığını İdare’nin istatistikleriyle aktarıyordu.

Vedat Eldem de Yalman’a dayanarak, “Yalnız memur maaşlarının hayat pahalılığına intibakını temin için Düyûn-i Umûmiye tarafında 1916 yılı sonundan itibaren İstanbul’a mahsus olarak, bir perakende fiyat endeksi tanzim edilmiştir.”

ifadesiyle Türkiye’de ilk geçinme endeksinin başladığı tarihi, 1917 olarak tekrarlıyordu (Eldem, 1994, s. 49).

Özetle Osmanlı Bankası başta olmak üzere birçok kurum, çalışanlarına “Aşağı yukarı hayat pahalılığı oranına” karşılık gelen ödemeler yaptılar. Düyûn-ı Umûmiye’nin endeksleriyle açık şekilde ortaya çıkan hayat pahalılığındaki artış ve kâğıt paranın değer kaybı Hükümeti de, harekete geçmeye zorladı ve 3 Aralık 1919’da çıkan bir düzenleme (Maaşât Zamâimi Hakkında Kararname) ile, “10 lira ve daha düşük maaşlara %300 zam; 10-30 lira arasındaki maaşlara ilk 10 lira için %300 zam ve kalan miktar için ise %100 artış getirildi; 30 liranın üzerindeki maaşlarda ise ilk 10 lira için % 300 kalanı için %75 oranında yükseltme” yapıldı (Eldem, 1994, s. 98-99; Yalman, 2013, s. 177).

Düyûn-ı Umûmiye İdaresi, “İstanbul’da vasat derecede bir ferdin gıda, telebbüs [giyim] ihtiyaç ve istihlâkâtı [harcamaları] üzerine hesap yürütmüştü” (Osman, 1930, s. 98). Yalman’ın naklettiği Düyûn-ı Umûmiye cetvelinde yer alan ürünler, İTİSO’nun ürünlerinin neredeyse tamamını kapsıyordu. Bunun iki istisnası tuz ve gaz yağıydı. Buna göre “Gıda” kategorisindeki maddeler “Şeker, kahve, pirinç, makarna, patates, fasulye, soğan, zeytinyağı, tuz, süt, peynir, koyun eti, tereyağı, yumurta, sabun, gaz yağı, kömür ve odun” şeklindeydi (Yalman, 2013, s. 172). Tüketim ve ihtiyaç maddelerinin alanını geniş olmak bir yana orta halli bile düşünmeyerek “dar” tutmuştu.

Zaten endeksi oluştururken tüketiciyi “hane” olarak değil “fert” olarak hesaplamış, statüsünü de “Vasat” yani orta halli olarak belirlemişti. Feridun Ergin’in yerinde tespitiyle Düyûn-ı Umûmiye İdaresi, “orta dereceli bir memurun sıkıntısız geçinebileceğini” varsayarak, böyle bir memurun aylık giderlerini geçinme indeksine almıştı. Ayrıca “orta dereceli bir memurun İstanbul’da 235 kuruş 10 para aylıkla geçinebileceğini” hesap eden hazırlayanlar, “kiralar, dış tozu ve dış suyu, jilet ve tıraş sabunu, kozmetikler, ilaç ve doktor giderleri, yol masrafı, eğlence, sigara ve içki ve kültürel ihtiyaçları” dahil etmemişti. O dönem genellikle geniş ailenin hep bir arada yaşaması sebebiyle kira bedelinin olmaması şaşırtıcı değildi. Yine de

Ergin'in ifadesiyle "Düyunu Umumiye İdaresi, kemerini sıkan bir kâtip imajı ortaya koymuştu. [Hem de] Meyve ve balık bile yemeyen perhizkâr memur..." (Ergin, 1986, s. 60).

Diğer yandan Eldem, Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'nin İstanbul için tanzim ettiği "hayat pahalılığı" endeksinin "mesken kiralarını, yol, tütün, içki ve eğlence gibi giderleri ihtiva etmediğinden bir hayat pahalılığı endeksi olmaktan ziyade, İstanbul'da orta dereceli bir memurun en zarurî gıda ve giyim maddeleriyle tenvir ve teshin için ihtiyar eylediği masraflardaki tahavvülleri göstermediğini" (Eldem, 1994, s.146) belirterek eleştiriyordu.

Aziz Köklü İdare'nin endeksinden Düyûn-ı Umûmiye İdaresi Geçinme Endeksi diye bahsediyordu. Köklü, 1914 yılını "100" kabul eden Düyûn-ı Umûmiye Endeksi yıllık ortalamalarını "1917 yılı için 916, 1918 için 1897, 1919 için 1482, 1920 için 1477" şeklinde zikrederken, herhangi bir veri elde edemediği 1921, 1922, 1923 ve 1924 yılları için ise -İstatistik Genel Müdürlüğünün 20 şehir için tanzim ettiği endekste bu yılları 1400 olarak kabul etmesi sebebiyle o da anılan yıllar için- 1400 rakamını kullanmış, ardından 1925 yılı için 1460, 1926 için 1486, 1927 için 1558 ve 1928 için de 1650" rakamlarını vermişti (Köklü, 1930, s. 22, 30). Ne var ki Vedat Eldem'in "Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'nin Hayat Pahalılığı Endeksi" adıyla verdiği tablodaki rakamlar ile Köklü'nünki arasında küçük farklılıklar vardı, ayrıca oranı belli olmayan yılları da hesap etmeyi başarmıştı. Buna göre Eldem, "1919 yılı için 1.402, 1920 yılı için 1406, 1921 yılı için 1130 ve 1922 yılı için de 999" rakamlarını kaydediyordu.

Düyûn-ı Umûmiye, fiyat cetvellerini yayınlanmayı 1928 yılının mart ayına kadar sürdürdü (Osman, 1930, s. 98). İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçişte Türkiye'nin hayat pahalılığı ölçümünün kesintisiz devam etmesini sağladı. Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'nin Türkiye'deki fiili ve organizasyonel varlığı, Türkiye ile Düyûn-ı Umûmiye Meclisi arasında imzalanan 13 Haziran 1928 tarihli sözleşmeye sona erdi. Memuriyetler ve binalar da Türkiye'ye devredildiğinden Düyûn-ı Umûmiye İdaresi fiilen "Mülga" durumundaydı (Yeniay, 1964, s. 153-154).

Dolayısıyla “sekiz on senelik muntazam ve mütevali bir seriye malik olan Düyunu Umumiye cetvelleri” böylece sona erdi.

Sonuç itibarıyla Düyûn-ı Umûmiye ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nda (üretimin kaynakları ile ekonominin aktörlerinin yerleşik hale getiren unsurlar ile ücret politikası, piyasa-ürün ilişkisi, fiyat dalgalanması, fiyat belirlemede enflasyon artışlarının gözetilmesi, verimlilik ve teknolojik gelişmenin takip edilip uygulanması gibi) kapitalist ilişki ve düzenlemelerin hız kazandığı söylenebilir. Çünkü İdare malî bilanço ve raporlar gibi ticarî çalışma usullerini yerleştirip kayıt, evrak ve rapor düzenleme gibi yöntemlerle yeni çalışma tarzını yaygınlaştırdı. (Özcan, 2011, s. 114).

1.2. Hayat pahalılığı endeksi hazırlayan diğer kamu ve özel kurumlar

Osmanlı döneminde bazı banka ve kurumlar kendi endekslerini kullanıyorlardı. Sözelimi Osmanlı Bankası, Tramvay Şirketi ve İstanbul’da bulunan ve Mütareke yıllarında oldukça aktif olan İngiliz Ticaret Odası bunlar arasındaydı. Hem Tramvay Şirketi hem de İngiliz Ticaret Odası Düyûn-ı Umûmiye İdaresi’nin esasları üzerinden çalışıyorlardı (Osman, 1930, s. 98). İTSO İstatistik Şefliği bunları biliyor ve takip ediyordu.

Cumhuriyet döneminde Osmanlı Bankası ile Ziraat Bankası takip etmeyi sürdürdü. Bu yıllarda perakende ve geçinme endeksi, üç farklı kurum tarafından düzenlendi. Bunlar Ticaret Vekaleti Konjonktür ve Neşriyat Servisi tarafından yayınlanan ve kısmî geçinme endeksi olarak nitelenen Gıda Masrafları Endeksi, İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan perakende fiyat endeksi ve sonuncusu da bu makaleye konu olan İTSO’ca tanzim edilen “tam geçinme endeksi”ydi (Suvla, 1942, s. 188).

Bunların yanı sıra Oda’nın kaynaklarına göre “ilk” olarak zikredilen ve İktisat Vekaleti İstatistik Müdürlüğü tarafından 1924’te neşredilen “Türkiye maişet adedi işarileri” de mevcuttu. Oda tarafından bir geçim endeksinden ziyade “perakende fiyat adedi işarisi” diye nitelenen (Osman, 1930, s. 98) bu endeks,

eksikleriyle birlikte Cumhuriyet döneminin ilk endeks girişimi olarak nitelendirilebilir.

İstatistik Umum Müdürlüğü Perakende Fiyat Endeksi ise, “Tam manasıyla bir hayat pahalılığı veya daha doğru tabirle bir geçinme endeksi olmayıp, muayyen bazı maddelerin fiyat değişikliklerini toplam itibariyle gösteren kısmî bir perakende fiyatlar indeksi” şeklinde tanımlanıyordu. İstatistik Umum Müdürlüğü, 26 maddeden oluşan bu endeksini, 1933’ten itibaren aylık olarak neşrettiği ve Ankara Memurlar Kooperatifi’nden aldığı rakamlara dayandırıyor. Daha çok “Ankara indeksi” denilen bu cetvel, geçinme endeksi olarak kabul görmüyordu (Dikmen, 1942, s. 199).

Ticaret Vekaleti Konjonktür ve Neşriyat Servisi Gıda Masrafları Endeksi’ne gelince, 20 şehirde zorunlu ihtiyaç ürünlerinin perakende fiyatlarından oluşan bu endeks, geçinme endeksinden ziyade “münhasıran” bir gıda masrafları endeksiydi. Aile bütçesi esas alınarak yapıldığından, ailede anne babanın yanı sıra 12, 7, ve 2 yaşlarında üç çocuk olduğu varsayılmış, ihtiyaçlar buna göre belirlenmişti. İşçi ve memur ailelerinin aylık tüketim ürün ve miktar bilgilerini oluşturmak için 1938 yılında Ankara ve İstanbul’da aylık brüt geliri 45-50 lirayı geçmeyen memur ve işçilerle temas edilmişti (Dikmen, 1942, s. 203). Dolayısıyla bu tüketim harcamaları anketi doğrultusunda İstanbul’da bir işçi ailesi, Ankara’da bir memur ailesinin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenen 84 ürün kapsamında geçinme endeksi hesaplanmaya başlandı. Ticaret Bakanlığı Konjonktür ve Neşriyat Müdürlüğü endeksin baz yılını daha sonra 1953 ve 1963 olarak değiştirdi (Güzel, 1998, s. 72).

2. Türkiye’nin İlk Endeksi: İTSO İstanbul Geçim Endeksi

2.1. Geçinme Endeksi’nde hangi hesap yöntemi tercih edildi?

Düyûn-ı Umûmiye İdaresi’nin endeks hazırlamayı durdurmasının, henüz yeni rejim döneminde gerçek anlamda bir endeksin hazırlanmamasının etkisi ve böyle bir endeksin ekonomi için gerekli olduğu inancıyla İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul Geçinme Endeksi’ni sürdürme kararı aldı. Bu kararda İdare ile İTSO’nun yakın münasebetler içinde olmasının etkisi de bulunmuş olabilir. Ayrıca

kuruluş amacı Türkiye ekonomisinin aleyhine olduğu kabul edilen Düyûn-ı Umûmiye, bu tür çalışmalarıyla Karl Helfferich’in tabiriyle “Güvenilir” bir yapı kabul ediliyordu (Eldem, 1994, s. 105).

Geçinme indekslerinin esası, aile bütçelerine dayanması ve hayat pahalılığını buna göre ölçümleyerek onları enflasyona ezdirmeyecek bir bütçe [yani maaş/gelir] artışı elde etmelerini sağlayacak bir objektif kriter ortaya koymaktı. İTISO’nun önünde endeksin odak noktası olan ailenin bütçesini belirlemek için iki yol vardı; “Nazarî [teorik] bütçe” ya da “Tıp bütçe”. Oda ehliyetli kişilerden oluşan istatistik biriminin sağduyusuna güvenmeyi tercih etti.

Avrupa ülkelerini inceleyen İstatistik Şefliği, yukarıda bahsedilen endeks ölçme yöntemlerini zaten biliyordu. İncelemeleri neticesinde dünyada üç yöntemin kullanıldığını, doğru ve sorunsuz bir endeks yayını için bu üçünden Türkiye şartlarına en uygununu seçmeleri gerektiğini fark etti. İTISO İstatistik Şefliğinin masaya yatırdığı bu üç yöntem şunlardı:

1- *Gelir ve ihtiyaçları doğru şekilde kaydeden bir araştırma yapmak*: Burada esas her ailenin gelirlerini ve ihtiyaçlarını “sıhhatle” kaydetmek ve araştırmaktır.

2- *Geniş insan kümelerinin geçimi için tespit edilen ürünleri temel almak*: Bunlar da yine kamunun çeşitli birimlerinin askerler, ameleler ya da buna benzer insan kümelerinin geçinmeleri/yaşamaları için tespit ettiği “yevmî tayını” ölçü alıp tüketime esas kabul ediyorlardı.

3- *“Muhammen normal bir ihtiyacı” temel almak*: Buna göre her iki yöntemin yerine tahminî normal bir ihtiyaç [listesi] ikame edilebilirdi. Bunun için de daha önce yapılan “Ev bütçesi araştırmalarının neticeleri” araştırılıp teorik bir ihtiyaç listesi [ürün sepeti] tespit edilmesi yeterliydi.

Üçüncü yöntem daha çok Almanlar tarafından kullanılıyor ve Alman endekslerinde özel rol oynuyordu. Osman’ın aktardığına göre bu yöntemi kullanan Alman İstatistik Dairesi birincisi 15, ikincisi 7 ve üçüncüsü 1,5 yaşında olan üç çocuklu 5 kişilik bir aile üzerinden hesaplarını yapıyordu. Gerçekten geçinme endeksi, halkın büyük çoğunluğunun ekonomik durumundaki değişimi göstermek ve

analiz etmek bakımından büyük kolaylık ve ehemmiyete sahipti. Sözelimi Almanya’da ücret, maaş ve benzer ödemelerde endeks rakamları yol göstericiydi. Enflasyon sebebiyle fiyatlardaki yükselme işçi ücretlerinin artışını zorunlu kıldığında, artış oranının müzakerelerinde bu endeks çok işe yarıyordu. Ayrıca endeks sayesinde Almanlar, fiyat artışı yüksek olan ürün ve sahalar ile artış hızı daha az olanları birbirinden rahatlıkla ayırt edebiliyor, bu da pahalılık zammının derecelerini ve bölümlemeyi mümkün kılıyordu. Bu gelişmeler ışığında İTİSO, hemen hazırlıklara girişti. Bu konuda yeni bir yöntem icat etmesine, uzun bir hazırlık devresi geçirmesine gerek yoktu. Zaten yakından bildiği bir fiyat cetveli mevcuttu, ayrıca 1882’den beri yayınladığı fiyat cetvelleri ile bu konuda deneyim sahibiydi. Kaldı ki Oda bünyesinde bugüne kadar başarılı çalışmalar ortaya koymuş, uzman kişilerin çalıştığı bir istatistik birimi bulunuyordu. Bu nedenle İTİSO yönetimi kararını verince, İstatistik Birimi hızla çalışmaya geçti. Başlangıç noktası elbette ki “sekiz on senelik muntazam ve mütevali bir seriye malik olan Düyünü Umumiye cetvelleri” idi. Cetveller üzerinde ciddi incelemelerde bulundular. Zaten eleştirdikleri, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerin cetvelleriyle bağdaşmayan tarafları bulunuyordu, bu vesileyle İTİSO endeksin esaslarını yeniden gözden geçirip günün ihtiyaçlarına uygun hale getirdi. Bir başka ifadeyle mevcut Düyûn-ı Umûmiye endeksini, fiyat artışlarını daha gerçekçi ve bilimsel şekilde ölçecek veriler ve kıstaslar üzerine oturttu (Osman, 1930, s. 98-99).

2.2. İTİSO Düyûn-ı Umûmiye Endeksi’ni revize edip 5 kişilik aileyi esas aldı

İTİSO’nun Düyûn-ı Umûmiye Endeksi üzerinde revizeye gitmesini sağlayan eleştirisi, üç noktada yoğunlaşıyordu:

- “1- Düyünü Umumiye idaresi müstehlikin kemiyetini [tüketicinin sayısını] “Fert” ve keyfiyetini [durumunu] de “Vasat” olarak kabul etmiştir.
- 2- Mezkûr [anılan] idare mevadi müstehleke [tüketim maddeleri] ve ihtiyaç mesahasını [sahasını] dar tutmuştur.

3- Mezkûr idare harpten evvelki zaman kaydıyle 1914 senesi temmuzunu 100 itibar ederek mukayesede bu tarihini esas tutmuştur.”

İTSO İstatistik Şefliği, bu üç eleştiri konusunu enine boyuna masaya yatırıp tetkik ve müzakere ederek, üç soru haline getirdi.

Oda istatistikçilerinin cevap aradığı birinci soru; “Evvelemirde hesabat fert halindeki yaşayışa göre mi, aile tarzındaki yaşayışa göre mi tutulmalıdır?” şeklindeydi. Bu soruya kapsamlı şekilde cevap verilirken ekonomik bakış açının yanı sıra sosyal tahliller de yapılıyordu. İTSO’ya göre toplum bireylerden oluşuyorsa da sosyal hayatın en küçük “cüz-i tâmmı” aileydi.

“Tek bir adamın yaşama tarzıyla ‘ailenin’ yaşama tarzı başka başkaydı. Dört kişiden mürekkep bir ailede, dört kişinin toplu haldeki ihtiyaçlarını temin ve tatmin etmesi ile, münferit hayat süren ayrı ayrı dört kişinin idame-i hayat ve ihtiyaçlarını tatmin için maruz kalacağı ve göğüs gereceği külfet ve masrafların nicelik ve niteliği birbirinden oldukça farklı manzaralar ve neticeler arz eder. Doğrusu halk kütlesi arasında münferit tarzda yaşayan insanlar da mevcuttur ve bunların miktarı bazı yoğun iş merkezlerinde yüzde nispetiyle belki dikkat çekici bir dereceye de çıkabilir ve bu gibi yerlerde yapılacak hesaplarda bu cihetin dikkate alınması icap ederse de ekseriyet-i galibe (aile) gruplarından mürekkep olduğundan ve pek ince teferruata gidildiği takdirde miktarlar hakkında bizde hemen hemen tespit edilmiş hiçbir malumat olmaması dolayısıyla - biraz da hayali olacak olan hesaplarla meseleyi kapamaktansa- hayat malzemesinin ferdi değil, aile ihtiyaçları nazarı itibara alınarak araştırılması lazımdır.” (Osman, 1930, s. 98).

Bu sosyo-ekonomik tahlilin ardından Avrupa ülkelerindeki uygulamalar gündeme getirilerek Almanya, İngiltere, Romanya, İtalya ve hemen bütün memleketlerin bu hesaplarında aileyi esas aldıkları da endeks hesaplamasında ferdin değil ailenin temel kabul edilmesinin gerekçesi olarak gösteriliyordu. Hatta daha gerçekçi bir cetvel oluşturabilmek amacıyla İngiltere gibi ülkelerde sahip oldukları

farklı hayat şartlarına köyler, küçük şehirler, büyük şehirler” adı altında üç sınıflı bir tasnife gidilmiş, “Muhtelif (lokal)lardaki aile ihtiyaçları esas olarak alınmış ve bunlar kemiyet ve keyfiyet derecelerine göre birleştirilerek umumi endeksler meydana getirilmişti.”

Peki aile kaç kişiden oluşuyordu? Tetkikler göstermişti ki aileyi oluşturan fert sayısı ülkeden ülkeye değişiyordu. Sözelimi aile “Almanya’da beş, İngiltere’de 4 -5, Romanya’da 6, İtalya’da 6 nüfuslu” olarak belirlenmişti. İTİSO, Türkiye’nin düşük nüfusunu dikkate alarak -ve o yıllarda çok çocuk yapmanın ödüllendirildiğini de unutmayarak- aileyi oluşturan birey sayısını Almanya ve İngiltere gibi vasat bir rakam olan 5 ile sınırladı. Bu beş kişilik aileyi de şu şekilde tanımladı: “Biz, biri onbeş, diğeri yedi buçuk, üçüncüsü 1,5 yaşında üç çocukla ana ve babadan mürekkep beş başlı, mutavassıt [orta] yaşayışlı bir aileyi hesabatımızda esas olarak kabul ettik” (Osman, 1930, s. 99).

2.3. İTİSO, endekse dahil olan grubu ve ürünleri artırdı

İkinci soru ise “Hayat yahut tabiri diğerle geçinme ihtiyaçları sahasının tayininin” nasıl olacağı hakkındaydı. İTİSO’nun rehber olarak aldığı Düyûn-ı Umûmiye istatistiklerinde bu ihtiyaçların sahası “dar” tutulmuştu. Halbuki tıpkı İngiltere ve Almanya’da olduğu gibi “bu saha, bir cihetten gerçek ve zorunlu ihtiyaçları içeren, hayat ve alışkanlıkların fiilen mevcut ve geçerli olan gereklerini mümkün olduğu kadar kapsayan ve diğer cihetten de sarfiyat ve istihlâkât [harcamalar] kalemleri arasında görülmelerine rağmen maddi ve müspet rakamlar göstermesi ve isabetli mukayeseler uygulaması pek güç olan teferruattan beri olmalı” idi.

Buradaki kritik nokta, her memleketin hayat şartlarının o memleket halkının alışkanlıklarına ve medeniyet nimetlerinden pay almak için duyduğu ihtiyacın derece ve şiddetine göre farklılık gösterip ayrı özellikler taşımasıydı. Osman’a göre bu sebepten “geçinme derecelerini tespit için istinat edilecek ihtiyaç kalemleri de doğal olarak değişiyor” idi. Bunun bilinciyle İTİSO, “Muhtelif ecnebi eserlerde ve istatistiklerdeki bu sahayı ve ihtiyaç gruplarını tetkik” etti ve görüldü ki, neredeyse

bütün ülkelerde geçinme endekslerinde gıda maddeleri, yakacak, aydınlatma, temizlik, giyim ve ev kirası gibi gruplar bulunuyordu.

İkinci sorunun karşılığını kendilerini tatmin edecek şekilde veren Oda istatistik uzmanları, bu cevap doğrultusunda Düyûn-ı Umûmiye endeksini revize edip vasat bir ailenin geçinme ihtiyaçlarını karşılayacak grupları meydana getirdi. Bu yenilenmiş çalışmayla İTİSO, günün ihtiyaçlarına uyarlanmış “Geçinme Endeksi Cetveli”ni hayata geçirmiş oldu.

2.4. Doğru baz yılı 1914 değil 1911 yılıydı

Şimdi geriye tek soru kalmıştı. Üçüncü ve son soru, İTİSO’nun Düyûn-ı Umûmiye Endeksini revize etmesiyle birlikte kabul ettiği baz yılı hakkındaydı. İTİSO uzmanları, açık şekilde “1914 senesinin temmuzu müteakip seneler için harpten evvelki tabii devrin şerait ve evsaf-ı umumiyesini tam surette havi bir tarih olabilir mi?” sorusunu sorup muhtemel eksikliklerin de eleştirilerin de farkında olduklarını gösteriyorlardı.

Aslında cevap basitti: Uygun “tabii devir” değildi. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasının az öncesine rastlayan bu dönem “tabii bir devir” kabul edilemezdi çünkü “harp devri havasının taht-ı tesirine girmiş” idi. Osman’a göre “mukayeseye esas olacak bir tarih için daha tabii devirler aramak zarureti vardı. Ekseri Avrupa ülkeleri bu tarih [baz yılı] 1910, 1913 hatta 1906 ve 1900 seneleri” olarak kabul edilmişti. İTİSO İstatistik Şefliğine göre uygun devir Balkan Harbi öncesiydi, ancak bu döneme tekabül eden 1910 veya 1911 yıllarının sıkıntısı ise doğru bir “ihşâî malumat” tedarik edilmesinin mümkün olmamasıydı İTİSO, önceki yıllara ilişkin rakamların yeterli olmaması sebebiyle 1914’ü “kerhen” baz yılı olarak kabul ediyor; 1914’ün savaşın tesirinde bir yıl olmasının zararlarını en aza indirmek amacıyla da ilk altı ayın ikinci altı aydan ayırıp sonra ortalamasının alıyordu (Osman, 1930, s. 100).

2.5. İTİSO’nun ilk geçim endeksi sepetinin grup ve ürünleri

Oda ilk endeksini hazırlayıp Ocak 1929’dan itibaren “İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası” adlı dergisine Fransızca ve Türkçe ek olarak yayınlamaya

başladı (R.T. Chambre de Commerce et D'Industrie de Stamboul, Indice du coût de la vie á Stamboul, Janvier 1929). “İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi” yani Endeksi (Devellioğlu, 2009, s. 754) adını taşıyan endeks, “Havâyic-i zaruriye isimleri” altında 4 grup ve 27 üründen oluşuyordu: Gıda Maddeleri; Mahrukat, Tenvirat, Tathirat; Giyecek ve Ev Kirası. Gıda Maddeleri grubu altında “ekmek, şeker, kahve, pirinç, makarna, patates, fasulye, soğan, zeytinyağı, tuz, süt, kaşar peynir, beyaz peynir, koyun eti, sade yağ, yumurta, balık ve taze sebze” olmak üzere 18 ürün yer alıyordu. İkinci bölümde ise “petrol (veya elektrik), kömür (odun kömürü), odun ve sabun” olmak üzere 4 madde; üçüncü grupta “elbise, çamaşır, şapka ve ayakkabı” şeklinde yine 4 ürün ve nihayet son grupta da ev kirası bulunuyordu.

Her ay masraf gruplarına göre bir ailenin geçinme durumundaki değişimi gösteren endeksteki ürünlerin “aylık ortalamalarının basit aritmetik ortalaması senelik ortalamayı” oluşturunuyordu (Dikmen, 1942, s. 201).

İstanbul Geçim Endeksi tablosunun Gıda Maddeleri bölümünde yer alan sütunlarda, ürünlerin adı yani vahid-i kıyasî adı verilen ölçü birimini, aylık tüketim miktarını, baz yılı birim fiyatını, baz yılı toplam fiyatını, mevcut ay birim fiyatını, mevcut ay toplam fiyatını, baz yılına kıyasla yükseliş oranını, gruplara göre artış oranlarını gösteren sütunlar bulunuyordu.

Gıda maddelerinin ölçüm birimi okka ve adet olarak zikredilirken, aylık tüketim miktarları ise “45 okka ekmek, 6,5 okka şeker, 0,5 okka kahve, 6 okka pirinç, 5 okka makarna, 7 okka patates, 6 okka fasulye, 8 okka soğan, 4,5 okka zeytinyağı, 2 okka tuz, 23 okka süt, 1 okka kaşar peyniri, 2 okka beyaz peynir, 12 okka koyun eti, 3,5 okka sade yağ, 75 adet yumurta, 3 okka balık, 30 okka taze sebze” biçiminde belirlenmişti (İTSO, İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi Ağustos 1929). Kıyaslama yapılırken, bu ürünlerin Temmuz 1914 fiyatları ile ölçülen yıl ve aydaki fiyatı önce bir birime karşılık gelen ederi, daha sonra da aylık tüketim toplamına mukabil bedeli veriliyordu. Bir örnek olması bakımından ekmeği verirse, Temmuz

1914’teki okkası 1 kuruş 87 santim, Ağustos 1929’daki fiyatı ise 21 kuruş 57 santim olarak gerçekleşmişti.

İkinci grup olan “Mahrukat, Tenvirat, Tathirat” 4 üründen meydana gelmişti. Bu maddeler “petrol (veya elektrik), kömür (odun kömürü), odun ve sabun” şeklinde tespit edilmişti. Kömür ve odun gibi ısınmayla ilgili maddeler genellikle senede bir defa alındığı için, yıllık olarak hesap edilip aylara eşit biçimde bölünmüştü. Aylık sarfiyat ise “petrolde 10 okka, kömürde 50 okka, odunda 1 çeki ve sabunda 2 okka” hesap edilmişti (İTSO, İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi Ağustos 1929). Bu kısımda da 1914 Temmuz ayı fiyatlarıyla İTSO endeksine konu olan ilgili ayın fiyatı mukayese ediliyordu.

Üçüncü grup olan “Giyecek”te “elbise, çamaşır, şapka ve ayakkabı” yer alıyordu. Ayrıntılarını aşağıda verilecek olan bu kısmın yıllık bedeli belirlenip 12 aya eşit olarak pay ediliyordu. Son grup olan “Ev Kirası” kısmında o ayki kira bedeli bulunuyordu.

İTSO “İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi”nde bir de “Para farkı tenzilinden [düşülmesinden] sonra” açıklamasıyla bir bölüm bulunuyordu. Bu kısımda İngiliz Lirasının o ayki ortalama fiyatı yer alıyordu. Sözgelimi Ağustos 1929 Müş’iresinde, “İngiliz Lirası’nın bu ay zarfındaki vasatı fiyatı 1016,15 kuruştur” açıklaması yer alırken, özet kısmında da bu değerden yola çıkılarak hesaplanan “Ağustos 1929, 1419 [kat] / Para farkı tenzilinden sonra 152,5” ibaresi konulmuştu. [Ek 1: İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi Ağustos 1929 Cetveli]

3. “İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi”, Bir Yıl Sonra “Geçinme Endeksi” Oldu

Hayat Pahalılığı Müş’iresi için yapılan eleştirilerden, yurtdışı endekslerin analizlerinden, uygulamada karşılaşılan eksiklerden yola çıkılarak bazı revizeler yapılmasına karar verildi.

1- Bir yıllık uygulamanın akabinde yapılan revizeler ilk olarak endeksin isminden başlatıldı ve ismi “İstanbul Geçinme Endeksi” diye değiştirildi. Bu isimlendirmede sorun, endeks anlamına gelen “müş’ire” değil “hayat pahalılığı”

sözcüğüydü. İstatistik Şefliği, Balkan Savaşlarından ama bilhassa da Birinci Dünya Harbinden itibaren hayat pahalılığı ile birlikte yaşamının “çoşkusu” ile endekse “hayat pahalılığı” ismini vermişlerdi. Halbuki cetvel “harpten evvelki geçinme masrafıyla hali hazırdaki geçinme masrafları arasında bir mukayeseyi göstermekte” olduğu için “pahallılık ve ucuzlukla bir alâkası olmaması lâzım” geliyordu. Yani endeks sadece iki dönemi mukayese ederdi. Ne yazık ki harpten sonraki fiyatlar, harpten evveline göre hep “yüzde 1300- 1400- 1500 gibi yüksek mukayese farkları” oluşturmıştı (Osman, 1930, s. 102). Ancak “Mukayesenin ilmen ve teorik olarak ‘yüz’e nazaran daha aşağı rakamlar gösterebilmek ihtimali de” söz konusuydu. Bu ihtimal varsa, hatta bazı ülkeler için ihtimalden öte gerçekse, “hayat pahalılığı müş’iresi isminde tam bir isabet mevcut olmadığı” açıldı. Doğrusu aradan bir yıl geçmeden İTİSO, öz eleştiri yapma başarısı göstererek, yanlış bizzat kendi ortaya koymuştu. Yanlıştan dönülmüş ve günümüze kadar varlığını koruyacak “geçinme endeksi” adı 1930 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştı.

2- Diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ürün kategorisi ve ürün sayısı genişletildi. Ayrıca grupların isimleri yeni Cumhuriyet rejiminde iyiden iyiye hâkim olmaya başlayan öz Türkçe yaklaşımına ayak uydurularak değiştirildi. Bu kapsamda ürün grupları “I- Yiyecek ve İçecek Maddeleri, II- Yakma, Aydınlatma, Temizleme Maddeleri, III- Giyecek Eşya ve Ev Eşyası, IV- Ev kirası, V- Muhtelif ve VI- Tasarruf veya Sigorta” (İTİSO İstanbul “Geçinme İndeksi”, Kanunusani 1930) isimlendirmeleriyle altıya çıkartıldı (Osman, 1930, s. 103).

3.1. “1930 Müş’iresi”ndeki yeni grup ve ürünler

1930 yılı ocak ayından itibaren uygulanmaya başlanan endeksin I. Grubu olan Yiyecek ve İçecek Maddeleri’ne “su, nohut, zeytin, yoğurt, meyve” ile “tuz, biber, salça ve saireden” oluşan “muhletif” ürünler eklendi. Listedeki “kaşar peynir” çıkartıldı. Böylece I. Grup’un ürün sayısı 22 adede yükseltilirken, vahidi- kıyasi [ölçüm birimi] olarak kullanılan “okka ve adet” birimlerine “fıçı” da ilave edilerek üçe yükseltildi.

Aylık tüketim miktarları değiştirilerek “ekmek 45 okka, su 3 fıçı, koyun eti 8 okka, ‘harcıalem’ balık 3 okka, taze sebze 30 okka, patates 4 okka, fasulye 2 okka, nohut 2 okka, soğan 6 okka, sade yağ 3 okka, zeytinyağı 3 okka, şeker 6 okka, pirinç 4 okka, makarna 2 okka, beyaz peynir 3 okka, zeytin 2 okka, yumurta 50 adet, süt 23 okka, yoğurt 5 okka, kahve 0,5 okka, meyve 10 okka” oldu (İTİSO İstanbul Geçinme İndeksi, Kanunusani 1930).

II. Grup olan “Yakma, Aydınlatma, Temizleme Maddeleri”nin ürün kategorisi ise “temizlik için su” ilave edilmesiyle beşe çıkartıldı. Bu bölümdeki ölçüm birimi olan “Okka ve çeki” birimlerine su ölçü birimi olarak “Teneke” eklendi. Bu bölümdeki petrol, kömür, odun ve sabunun aylık tüketim miktarı değiştirilmezken, yeni kaydedilen su için ise “60 teneke”lik tüketim oranı ilave edildi.

3.2. Ailenin giyim harcamaları nasıl hesaplandı?

III. Grup’un, yeni isimlendirmesiyle “Giyecek Eşya ve Ev Eşyası”nın önemli bir özelliği vardı. Bu farklılık ürünlerin günlük ya da aylık ihtiyaçlar gibi günden güne veya aydan aya temin ve tedarik edilmemesiydi. Bu ürünler senelik ihtiyaçlara göre alınıyordu. Zira bu sebeple orta bir çözüm yolu bulunarak, bu ürünlerin senelik ihtiyaç toplamaları hesap edilip 12 eşit parçaya bölünüp 12 aya dağıtıldı. Elde edilen fiyatlar baz yılıyla mukayese edilerek hem misli hem de yüzdelik artış bulundu.

Diğer taraftan bu bölümü özellikle açıklama gereği hisseden İTİSO İstatistik Şefliği, giyecek eşyasının iki temel ürünü kabul edilen elbise ve ayakkabı masraflarını iki alt başlık altında analiz etti. Buna göre erkeklerin senede bir “kat” elbise giydiği ama yıl içinde bu elbisenin tamirine de masraf ettiği varsayıldı. Ayrıca çamaşır gibi ürünlere de harcama yaptığı düşünülerek bu hesaba bir misli ilave yapıldı.

Şapka da bir gider kalemi kabul edildi. Şapka Devrimi sonrasında bunun ana bir gider kalemi olması anlamlıydı. Şapkanın 1914 yılı karşılığında fes yer alıyordu. İkinci elbise kalemi kadınlar için ayrıldı, kadının giysi masrafı şapka hariç erkek

kadar bir ağırlıkla ifade edildi. İTISO endeksinde 5 kişilik ailenin üç çocuğu olduğu, bunlardan en büyüğünün 15 yaşında, ikincisi 7,5 yaşında, üçüncüsü ise 1,5 yaşında varsayıldı. Bunların masrafı da 15 yaşındaki çocuk için bir takım elbise ve aynı oranda tamir ile şapka ve çamaşır gibi diğer masraf kalemlerini içeriyordu. 7,5 yaşındaki çocuğun masrafı ise 15 yaşındaki çocuğun yarısı olarak, 1,5 yaşındaki çocuğun giyim masraf toplamı da ikinci çocuğun yarısı olarak hesap edildi. Bu şekilde toplam olarak bulunan aile yıllık giysi masrafı 12 aya bölünerek taksim edildi (Osman, 1930, s. 100).

Giyimin ikinci önemli kalemi ayakkabı için ise erkek ve kadın için yıllık ikişer çift ayakkabı harcaması konurken, 15 ve 7,5 yaşlarındaki çocuklar için üçer çift ayakkabı bedeli, 1,5 yaşındaki çocuk içinse takdiri bir rakam ilave ediliyordu. Böylece elde edilen toplam rakam da 12 aya eşit şekilde pay ediliyordu (Osman, 1930, s. 101).

Bu kısmın üçüncü önemli kalemi ise “ev eşyası masrafı” idi. Bir evde mevcut mobilya ve ev eşyalarının hepsi için bir kıymet belirlendi. Tıpkı takım elbise ve ayakkabıda olduğu gibi bu eşyaların eskime, yıpranma payları da hesap edildi, kullanılması mümkün olmayanlar için yenileme karşılığı olarak senelik kıymetin yüzde 5’i oranında amortisman bedeli kondu. Sözelimi bu oran 1914 senesinde 500 kuruş iken 1930 senesinde 6.000 kuruş olarak düşünüldü. Bu masraflar 12’ye bölünüp her ay cetvelde gösterildi.

IV. Grup ise “Ev Kirası” bölümüydü. Belki de en basit kısım burasıydı. Normal bir ailenin ortalama hayat şartlarına uygun bir semtte dört odalı [3 oda bir salona karşılık geliyor] bir evi kiraladığı varsayılıyordu. Bu vasıflarda bir ev 1914 yılında Birinci Dünya Harbinden önce 150 kuruşa kiralanırken, İTISO endeksinde göre 1943 yılındaki kira bedeli [İkinci Dünya Harbi esnasında] 2.000 kuruş oldu.

3.3. Muhtelif Masraflar Grubu’nu oluşturmaın gerekçesi

1930 Geçinme Endeksi’ne V. Grup olarak “Muhtelif Masraflar Grubu” grubunun eklenmesi zorunlu görüldü. Çünkü normal şartlarda aile bireyleri bütün tüketiyor, ulaşım araçları kullanıyor ve hastalanınca hastaneye gidip doktor parası

ödüyordlardı. Yani bu kısmın tütün, ulaşım ve sağlık gibi üç temel alt grubu mevcuttu. V. Grup’un ilk alt kategorisi “sigara, tütün” idi. İTISO uzmanları, bu ürünleri niye endekse aldıklarını “*Bu madde ihtiyacı gıdaiyeden ve zaruriyeden olmamakla beraber, maalesef filen mevcut ve ekmek ve yemekle omuz omuza yürüyen ve tüketim hanesinde küçümsenemeyecek bir miktar gösteren bir sarfiyata sebep olduğu cihetle cetvele sokulmasından sarfinazar edilememiştir. Bu maddenin, esasen çoğu ecnebi istatistiklerinde de yer tuttuğu görülmüştür.*” cümleleriyle açıklıyorlardı. İstanbul’da yıllık tüketilen tütün miktarı ortalama 1,5 milyon kilogram, kıymeti de 7,5 milyon lira civarında olması, bu kategorinin kesinlikle göz ardı edilemeyeceğini gösteriyordu.

İkinci alt grup ise “Ulaşım Vasıtaları Masrafı” kısmıydı. İstanbul’da ulaşım masrafının her ailenin bütçesinde yeri olduğunun altını çizen Necmettin Osman, şöyle diyordu:

“Bu itibarla hemen hemen her iş adamının ve her aileden asgari bir ferdin bu masrafı yaptığını sıhhatle kabul edebiliriz. Ulaşım vasıtaları masrafları ekseri ecnebi istatistiklerde de dahili hesap edilmiştir. İstanbul şehrinin hususiyeti ve ulaşım vasıtaları ihtiyacından sarfinazar imkânının mevcut olmaması dolayısıyla biz de bu masrafı kabul ve cetvele sokmayı lüzumlu addettik.

Listede bu masrafa karşılık gösterdiğimiz rakamlar ulaşın vasıtalarının mutavassıt [orta] mesafelerde ikinci mevkide bir kişinin azimet ve avdet [gidiş dönüş] ücreti olarak hesap edilmiştir.” (Osman, 1930, s. 101).

Üçüncü alt grupta “sıhhat masrafları” ele alınmış, bunun kapsamına “doktor, ilâç, tıraş, hamam gibi sıhhi masraflar dahil” edilmişti. İTISO, Muhtelif Masraflar Grubunu teşkil ederken, daha bazı zaruri masrafların mevcut olduğu fark etti. Sözelimi endekse geçinme vaziyeti analiz edilen “çalışan, yaşayan ve maddi ihtiyaçlarını temin eden bu ailenin manevî ve fikri ihtiyaçlarını da dikkate alınması” gerekliydi. Ailenin yahut ailede bir ferdin elbette ki gazete, kitap, tiyatro, sinema gibi fikrî ve terbiyevî ihtiyaçları için sarf ettiği bir “para”nın olduğunu, az ya da çok

olsun bu harcamanın varlığı İTİSO İstatistik Birimini harekete geçirdi (Osman, 1930, s. 102). Aslında bu kararla İTİSO, ilk dönemde eğlence ve kültür gibi harcamaları endeks kapsamına sokma ayrıcalığından vazgeçmişti.

3.4. Tasarruf ve Sigorta kaleminin hesap yöntemi

VI. Grup olan “Tasarruf veya Sigorta” endekse bir yıl sonra konuldu. Oda istatistik uzmanları “Tasarruf ve Sigorta” kalemini eklemelerine gerekçe olarak “yiyeceğini, yakacağını, giyecek ve oturacak eşyasını, ev kirasını ve muhtelif masraflarını düşünmek mecburiyetinde olan bir ailenin hiç şüphe yok ki, yarınki gününü, herhangi bir felâket veya fevkalâde bir masraf zamanını da düşünmeğe ve ona karşılık olmak üzere her ay üç, beş, muayyen bir miktar tasarruf akçesi ayırmağa mecbur” olmasını gösterdiler (Osman, 1930, s. 99).

Bu grubun rakamları Osman’ın verdiği bilgilere göre şu şekilde hesap edildi: “Tasarrufta harpten evvelki ve hali hazırdaki hayat sigorta” primleri esas alınarak, ailenin kendi geleceğini düşünmek adına hayat sigortası yaptırdıkları veya ona kıyasen bir miktar para tasarruf ettikleri kabul edildi. Bazı yıllar için ise 1913 ve 1914 cari hayat sigortaları tarifelerinden yola çıkılarak, çocukların “ellişer” altın liraya 20 sene müddetle sigorta edildiği varsayıldı, böylece 1,5 ve 7 yaşındaki çocuk için senelik 169’şar kuruş, 15 yaşındaki çocuk içinse 167 kuruş olmak üzere toplamda yıllık 505 kuruş hayat sigortası ödedikleri hesap edilmişti. 35 yaşındaki anne ile 40 yaşındaki babanın da 100 liraya “iki baş üzerine muhtelit sigortalar akdettiklerini kabul” edildi. Bütün bunlar için senede ödenecek prim yekûnu 564 kuruş oluyordu. Sonuç itibarıyla “bu beş başlı aile (1069) kuruş senevi ücret mukabilinde (iki yüz elli) altın liraya 1913 ve 1914 tarifelerine göre hayat sigortası akdetmiş oldukları” kabulünden hareket ediliyordu. Bunun 12 aya taksim edilmesi üzerine aylık sigorta bedeli ise 89 kuruş olacaktı (Osman, 1930, s. 102).

3.5. Fiyat toplama ve endeks hesaplaması

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası endeksini makbul kılan ve eleştirilenler tarafından bile dikkatle takip edilmesini sağlayan istikrarlı bir şekilde sürdürülüp, zamanın değişen şartlarına göre revizeler yapma yeteneği idi. Bir diğer mühim

üstünlüğü ise 1930’ların ve 40’ların İstanbul’unu her bakımdan temsil etmesiydi. Sözelimi endekste yer alan ürünlerin fiyatları tek bir bölgeden değil, İstanbul’u oluşturan, o dönem İstanbulluların ağırlıklı olarak ikamet ettikleri “İstanbul [Suriçi], Beyoğlu ve Üsküdar-Kadıköy cihetinde ve her semtte de 3 ayrı dükkânda tespit” ediliyordu. Bir başka ifadeyle İstanbul’u 4 bölgeye bölüp burada belirlediği 3’er farklı dükkândan fiyatları topluyordu. Dolayısıyla 12 dükkândan elde edilen fiyat verilerinin basit hesaplama ortalaması alınıyor, daha sonra bu ortalamalar endekste ki miktarlar ile çarpılarak cetvele geçiriliyordu. Bu aşamadan sonra her bir grubun toplamı alınıp 1914 yılının ilk altı aylık ortalamasına “nispet” ediliyor, elde edilen sonuç aylık ortalama oluyordu. Aynı şekilde endeks hangi ay için düzenleniyorsa, o ayın genel toplamının 1914 senesi ilk 6 ayının ortalamasına oranı da genel endeksi veriyordu (Dikmen,1942, s. 201).

4. İkinci Revize 1938’de Gerçekleşti

İTSM 1914 baz yılının yanı sıra ikinci bir baz yılı daha oluşturdu. Yeni baz yılında da temel değer, evrak-ı nakdiye yani para temel ölçüttü. Ayrıca o zamana kadar İngiliz Lirası [Sterlini] ile yapılan mukayeseden vaz geçilerek, endeksin altın cinsinden değeri gösterilmeye başlandı. Böylece “umumi endeks” hem evrak-ı nakdiyeyle yani kâğıt parayla hem de altın parayla hesap edildi. Ancak 1940’lı yıllara gelindiğinde altın para ile yapılan umumi endeksin bir kıymeti kalmayacaktı, çünkü altın bir ödeme aracı olmaktan çıkarak “alelâde bir meta” haline gelecekti (Dikmen, 1942, s. 202).

Kuşkusuz emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar hayat pahalılığı hakkında tek başına bir fikir verebilirdi ama her emtianın yükselişi aynı oranda olmadığından fiyatlardan elde edilen nispet tatmin edici olmazdı. Dolayısıyla ihtiyaç maddelerinin önem derecelerine ve tüketim miktarlarına göre hesap edilen birleşik bir oran gerçeğe daha yakındı. Bunun için bir aile tipini esas alıp yaşama seviyesini aynı şekilde sürdürmesi amacıyla gerekli her nevi ihtiyaç maddelerinin toplamını para ile ifade etmek gerekiyordu. Ancak değişen şartlar, ihtiyaç maddeleriyle tüketim oranlarının değişmesine yol açtı (İTSM, Ocak 1944, s. 17).

Nihayetinde 1938 yılını baz yılı kabul eden İTSO, İstanbul Geçinme Endeksi ürün sepetindeki grup ve çeşitlerini değiştirmede ama ürünlerin miktarını revize etti. Talihin garip bir cilvesi olarak ikinci baz yılı da bir dünya harbinin öncesine denk gelmişti. Bu değişime göre Yiyecek ve İçecek Maddeleri Grubu'ndaki maddelerin aylık tüketim miktarları şu şekilde oldu:

“Ekmek 68 kilo, (içilecek) su 3 fıçı, koyun eti 10,2 kilo, balık 4 kilo, taze sebze 38 kilo, patates 5 kilo, fasulye 2,5 kilo, nohut 2,5 kilo, soğan 7,5 kilo, sade yağ 4 kilo, zeytinyağı 4 kilo, şeker 7,5 kilo, pirinç 5 kilo, makarna 2,5 kilo, peynir 4 kilo, zeytin 2,5 kilo, yumurta 50 adet, süt 30 kilo, yoğur 6,5 kilo, kahve 0,6 kilo, meyva 10 kilo.” (İTSOM, Ocak 1944, s. 16).

1938 revize endeksinde Yakma, Aydınlatma, Temizleme Maddeleri Grubu'ndaki petrol ibaresi tamamen çıkartılıp daha önce parantez içinde verilen “elektrik” kalıcı ürün olarak konuldu. Bu bölümde ölçü birimi [vahid-i kıyasi] sütununa iki birim daha dahil edilerek, elektrik içim kw, temizlik için kullanılan su için de m³ konuldu.

4.1. Geçinme endeksleri ve umumi refah ilişkisi

İTSO'ya göre geçinme endeksi, İstanbul'da beş kişilik orta halli, hatta ortanın altı kategorisinde bulunan bir ailenin geçinme ihtiyaçlarını gösteriyordu. Oda bu aileyi “vasatinin asgari haddinde yaşayışlı bir aile” diye tanımlıyordu. Ancak tartışılması gereken konu, bu yaklaşımın doğru olup olmadığıydı? Gerçekten İstanbul'da yaşayan ailelerin çoğunluğu bu kategorideki ailelerden mi oluşuyordu? Oda iyi niyetle hareket ederek, bu soruyu kendi ortaya atıp bu meselenin de araştırılması gerektiğinin altını çiziyordu. Oda istatistikçileri hayat pahalılığının yanı sıra İstanbulluların yaşam şartlarının yani refahının yükseltilmesiyle de yakından ilgiliydi. Bu sebeple de endeks değerlendirmelerinde İngiltere'deki hayat ve geçim seviyesi gibi bir seviyenin yakalanıp yakalanmayacağını tartışıyor ve bu sağlayacak olanın da ülkenin ekonomik büyüme rakamları olduğunu vurguluyorlardı (Osman, 1930, s. 103-104).

Bu değerlendirmelerde düzenli aralıklarla geçinme endeksinden elde ettiği yıllık rakamları hem 1914 baz yılı hem de geçen dönemin yıllarıyla tek tek mukayese eden tablo ve yorumlar yayınlayan Oda, bir yandan “İstanbul’da Geçinme” durumunu analiz ediyor, diğer yandan da Oda endeksinin hayat pahalılığını ya da ucuzluğunu göstermedeki doğruluğunu ortaya koymaya çalışıyordu. Onun için “Geçinme indekslerinin tanziminde nazarı itibara alınan esaslar, mutavassıt bir ailenin zaruri ihtiyaçlarından doğduğu için, bugün elde edilmiş olan bu beş senelik rakamlar, sekenesinin [sakinlerinin] azim bir ekseriyeti bu sınıfa dahil bulunan İstanbul gibi bir şehrin iktisadi tahavvülâtını [değişimlerini] göstermesi itibariyle ehemmiyetle tetkike değer bir mevzu teşkil edebilir” diyecekti. Bir başka ifadeyle İTSO, geçinme endeksinin model aldığı aile yapısı ve bu ailenin harcama ve tüketim kalemlerini belirlemede büyük isabet kaydettiğini ifade ediyordu (İTSOM, Şubat 1934, s.72-74; İTSOM, Haziran 1933, s. 232-237; İTSOM, Ocak 1944, s. 8-15; İTSOM, Ocak 1944, s. 16-19).

4.2. İsmi hak eden tek endeks: İTSO İstanbul Geçinme Endeksi

Aslında İTSO’nun endekse konu olan tip ailesi, uzmanlar tarafından eleştiriliyor, Oda’nın teorik olarak tespit ettiği tip aile ihtiyaçlarının “pek geniş tutulduğu” ifade ediliyordu. Orhan Dikmen, bu eleştirilerden birini, “Aylık masrafları tetkik edilen aile, orta halli olmaktan çok uzaklaşmıştır. Türkiye’de gerek memur, gerekse işçi aileleri arasında, mezkûr tip ailenin masraflarını karşılayabilecek geliri olanlar ekseriyeti teşkil etmese gerektir. Bu hususta [1939 yılı] ‘Memurlar İstatistiği’ne bir göz atmak kâfidir. [...] Bu endeksi daha ziyade aylık vasati geliri 150 lira civarında bulunan ticaret erbabının ve bunlarla beraber 60 ilâ 80 lira aslî maaşlı veya buna müsavi ücretli memur sınıfının geçinme vaziyetini gösteren bir indeks olarak kabul etmek doğru olur.” ifadeleriyle yöneltecekti.

Dikmen’in eleştirisi yerindeydi ama onun da kabul ettiği gibi 1930’lu ve 40’lı yıllarda mevcut tüm geçinme endeksleri içinde -günümüzde Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) nüvesini teşkil eden İstatistik Müdürlüğü’nün yayınladığı

endeks de dahil olmak üzere-, Oda'nın yayınladığı İstanbul Geçinme Endeksi ismini hak eden tek endeksti.

Bunun en önemli nedeni, Oda'nın endeks çalışmasını sürekli yenilemesi, “günün” ihtiyaçlarını karşılar hale getirmesi ve elbette akademik camia ile koordineli bir çalışmaya benimsemesiydi. Sözgelimi Oda, 1953 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İstatistik Enstitüsü ile iş birliğine giderek yeni endeks hazırlatmıştı. Bunun için Enstitü öncelikle Şubat 1953'te aile bütçesi anketi gerçekleştirerek sağlam bir altyapı oluşturmuştu (Güzel, 1998, s. 101). Bu yönüyle Devlet İstatistik Enstitüsü'ne ilham kaynağı olacaktı.

5. Toptan Eşya Fiyatları Endeksi İle De Öncü Oldu

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nın neredeyse geçinme endeksiyle eş zamanlı hazırlığını başlattığı toptan fiyat endeksi, muhtemelen 1934 yılı ocak ayından itibaren yayınlanmaya başladı.¹ İTİSO İstatistik ve Neşriyat Müdürlüğü, “muntazaman” perakende cetvelleri yayınlamasının ardından toptan eşya fiyat endeksini neşretmeyi planlıyordu ve 1930 itibarıyla hazırlıklarını tamamlamak üzereydi. Bu konuda İstatistik Şefliği ciddi bir çalışmanın temelini atmış, toptan eşya için “muhtelif taksimata ve muhtelif senelere inkısam ettirdiği” cetvelini oluşturmuştu (Osman, 1930, s. 97). Dikmen, “Türkiye'deki toptan fiyat indekslerinden birincisi, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından 1927 senesinden beri tertip edilmekte bulunan indekstir.” bilgisini verirken de yayın yılını değil, bazı yılını kastediyor olmalıydı (Dikmen, 1942, s. 190).

İTİSO'nun İstatistik Kısmı tarafından hazırlanan ve tam adı “İstanbul Toptan Eşya Fiyatları İndeksi” olan endeks Türkçe ve Fransızca [Nombres – Indices Des Prix de Gros] olarak ve “1913-14 senesi vasatısı” 100 kabul edilerek yayınlandı. İTİSO İstatistik Kısmı, İstanbul'un toptan eşya fiyatlarını 5 ana grup altında 8 alt grupta analiz etmişti. Ayrıca aynı gösterge içinde üç gruptan oluşan ikinci bir tasnif

¹ “İstanbul Toptan Eşya Fiyat İndeksi”ne ilk defa İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'nın Ocak 1934 tarihli sayısında rastlanması sebebiyle, yayın tarihinin de aynı olduğunu düşünüyoruz.

şekli daha vardı. Birinci ve ana tasnifi incelersek, 5 ana grup “I- Gıda Maddeleri, II- Mevaddı Mükeyyife [Keyif Verici Maddeler], III - Mevadd-ı İptidaiye [Ham Maddeler], IV- Madenler, V- Muhtelif” diye sıralanmıştı. Gıda Maddeleri ana grubu altında “A- Zahair [Zahireler] ve Hububat, B-Hayvanî Gıda Maddeleri, C- Nebatî Gıda Maddeleri, D- Meyvalar” sütunu ile “Birinci Grubun İndeksi” sütunu yer alıyordu. Bu alt gruplar sırasıyla 8 madde, 4 madde, 4 madde, 3 madde olmak üzere toplam 19 maddeden meydana geliyordu (İTİSO İstanbul Toptan Eşya Fiyatları İndeksi, 1934).

Bu beş ana grup sütunlarının sonunda ise 5 grubun toplam 52 ürününü içeren “Umumi İndeks” yer alıyordu.

İstanbul Toptan Eşya Fiyatları indeksi tablosunun son bölümünde bulunan ikinci tasnife göre “indekse dahil olan 52 madde” bu kez üç grup altında değerlendirmeye anılıyordu: “I- İthalat Maddeleri, II- İhracat Maddeleri, 3- Dahilde İstihsal [üretim] ve İstihlâk [tüketim] Edilen Maddeler.” Tablonun en son sütununda ise “Umum” başlığı altında bu hesap yöntemiyle endeksin 52 ürünü değerlendiriliyordu (İTİSO İstanbul Toptan Eşya Fiyatları İndeksi, 1934).

İTİSO İstatistik Kısmı, bu tabloda yer alan tüm ana ve alt gruplar ile umumi endeksin hesaplamasında geometrik ortalama yöntemini temel alıyordu (Geometrik ortalama için bkz. <https://acikders.ankara.edu.tr>. Erişim Tarihi: 01. 10. 2024).

Toptan Eşya Fiyatları İndeksi için en önemli hususlardan biri de toptan fiyatlarının nasıl tespit edildiğiydi. İTİSO bu konuda birden fazla kaynak ve merkezle çalıştı. Orhan Dikmen’in naklettiğine göre “Evvelâ, üzüm, incir, palamut ve meyan kökü fiyatları İzmir Ticaret Odasının neşrettiği haftalık piyasa bülteninden alınıyordu. Ham ipek fiyatları için Bursa Ticaret Odasına müracaat edilirken, geri kalan 47 maddenin İstanbul piyasasındaki toptan fiyatları şu suretlerle tespit ediliyordu: a) 17 maddenin fiyatı, İstanbul Ticaret ve Zahire Borsasının neşretmekte olduğu Haftalık İstatistik Tablosundan alınıyordu. b) Diğer 23 maddenin fiyatı, İstanbul Ticaret Odasının Sicilli Ticaret Gazetesi ve Piyasa Cetveli'nden iktibas ediliyordu. c) Bundan başka 6 maddenin (et, ham kendir, kereste, kurşun ve basma

ve yün ipliğinin) fiyatları ise hususî tetkik ile tespit ediliyordu. d) Nihayet bütün fiyatları için İstanbul Ticaret Odasının verdiği menşe şahadetnamelerindeki fiyatlar esas olarak alınıyordu” (Dikmen, 1942, s. 193).

Değişen şartlar doğrultusunda yine 1951’den itibaren 7 ana grubunda 94 maddeyi kapsayan 1938 bazlı yeni bir Toptan Eşya Fiyatları Endeksi hesaplayarak yayınlamaya başladı. 1969’da endeksten ithalat maddeleri, ihracat maddeleri ve iç tüketim maddeleri çıkartıldı. 1970’ten itibaren ise 1968 fiyatları ile, 1978’den itibaren ise 1968 fiyatlarıyla endeks hesaplanmaya başladı. Endekste yer alan maddeler ise ticaret borsalarından tedarik edildi. İstanbul Ticaret Borsasından 27 maddenin fiyatı, İzmir, Adana, Bursa ve Edirne Ticaret Borsalarından da 9 maddenin fiyatı alınırken, diğer maddelerin fiyatları önceden tespit edilmiş 558 firma ve kuruluşlardan temin ediliyordu. İstatistik hesaplamasında ise “tartısız geometrik ortalama hesabı” kullanılıyordu (Güzel, 1998, s. 121-122).

Dikmen, Oda’nın Toptan Eşya Fiyatları Endeksi’nin yayınlandığı yıldan beri “mühim bir boşluğu tek başına doldurduğunu” belirterek hakkını teslim ediyordu. Bunu yaparken de eleştirilerini sıralamaktan geri kalmıyor ve bunların en başına da “endekse dahil maddelerden bazılarının sarih bir surette tayin ve tarif edilmemesini” koyuyordu. Ona göre bu eksiklik, “mukayese imkânlarını bozuyor ve her fiyat tespiti, bu maddelerde az-çok indî bir mahiyet kazanıyordu.” Dikmen ayrıca endeksten herhangi bir “ponderasyon”² terkip yapılmadığını, 1913-14 senesi fiyatlarının esas alınmasının da savaş sebebiyle uygun olmadığını, ayrıca İTSO indeksinde 1914-1927 arası yılların endeksinin de mevcut olmadığını kaydediyordu (Eleştirilerin tafsilatı için bkz. Dikmen, 1942, s. 193-194).

Bu arada Şuvla’nın verdiği bilgiye göre İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası dışında başak iki tane daha toptan eşya fiyat endeksi vardı, bunlar da “Ticaret Vekâleti Konjonktür Servisi Toptan Fiyat İndeksi ile Sümer Bank Konjonktür Servisi Toptan Fiyat İndeksi” idi (Suvla, 1942, s. 188). Ticaret Vekâleti Konjonktür

² Ponderasyon, “endekse dahil olan her bir varlığın/maddenin, piyasa değeriyle ağırlıklandırılmasına” denir.

ve Neşriyat Müdürlüğü’nün endeksinde 112 ürün, 3 grup ve 14 zümre analiz edilirken, baz yılı birkaç kez değiştirilmiş en son da 1963 baz yılı olarak hesaplamalar yapıldı (Dikmen, 1942, s. 195). Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine geçtikten sonra tıpkı perakende endeksi gibi toptan endeksinin neşri de 1988 Şubat ayı itibariyle durduruldu (Güzel, 1998, s. 73).

Bu arada Sümerbank Bülteni’nde neşredilen ve 1927 yılını baz alan “Sümerbank Toptan Emtia Fiyatları İndeksi” ise 6 grup altında 36 maddenin hesaplanıyordu (Dikmen, 1942, s. 198). 1940’ların ilk yıllarına gelindiğinde bu endeksin de yayınının sona erdiği anlaşıyor. Devlet İstatistik Enstitüsü ise Toptan Eşya Fiyatları Endeksi çalışmasına 1981 yılında başlayacaktı.

Sonuç

Vurgulama gerekir ki, bu çalışma, geçinme endeksinin Türkiye’de ilk ortaya çıkışını araştırırken, ekonomik gerekçelerin yanı sıra toplumsal, ahlaki ve siyasi bazı gerçeklerin de fark edilmesini sağlıyor. Türkiye’de fiyat endeksinin tarihçesi ana hatlarıyla bir daha gözden geçirilip bütünsel bir fotoğraf elde edilirse, bu fotoğrafın şu parçalardan oluştuğu söylenebilir:

1- Türkiye’de gerçek anlamda bir endeks çalışmasının başlamasıyla, bilhassa gıda fiyatlarındaki “şiddetli” ve “önlenemeyen” fiyat artışının yol açtığı “kaotik ortam” arasında doğrudan bir ilişki bulunuyor. Dolayısıyla endeks uygulamasına geçilmesi, Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul’da ekonomik krizle sosyal ve siyasal krizlerin kesiştiği noktada kaybedilen “ölçüyü” tesis etme gayretinin sonucuydu.

2- Toplumda en azından devletin ana omurgasını teşkil eden memurlar ile büyük şirketlerin işleyişlerini devam ettirmesi için satın alma gücünde de fiyatlardaki artış oranında yükselişi sağlayacak bir dengeleyicinin varlığı zorunlu olmuştu. O halde endeks çalışmasının hayata geçirilmesinde şiddetli ve önlenemeyen hayat pahalılığı temel itici güçlerden biri kabul edilebilir. Bu konuda personeli devlet memuru sayılan ve maaşları devlet bütçesinden ödenen Düyûn-ı Umûmiye İdaresi öncü oldu.

3- Düyûn-ı Umûmiye İdaresi vergileri hesaplayıp topladığı için istatistik konusunda deneyimli bir kadroya sahipti. Türkiye’deki ilk düzenli istatistik birimi olarak nitelenebilecek İdare, bu avantajını kullanarak, personellerinin hayat standardının pahalılıktan etkilenmesini önleyecek oranda ücret zammı yapmasını sağlayacak bir endeks çalışmasını, Birinci Dünya Harbi’nin sürdüğü 1 Ocak 1917 tarihinden itibaren yürürlüğe koydu. Birçok kurum ve banka da Düyûn-ı Umûmiye endeks oranına karşılık gelen ödemeler yaparak onu örnek aldılar. Böylece Düyûn-ı Umûmiye İdaresi, Türkiye’de enflasyon endeksini başlatan ve “hayat pahalılığını” ölçen ilk güvenilir ve bağımsız kurum oldu.

4- Yeni Türkiye Cumhuriyeti sağladığı siyasi bağımsızlıkla beraber öncesinde başlayan hayat pahalılığını çözmek konusunda ağır bir baskı altındaydı. Bu amaçla İktisad-ı Âli Meclisi’ni kurdu. Bu komisyon da ortaya koydu ki, hayat pahalılığını yani enflasyonu ölçmek devletin sadece memurlarına zam yapması bakımından değil, ürün fiyatlandırılmasından projelerine ve bütçesine kadar geniş bir alanda önünü görmesi amacıyla şarttı. Piyasanın nabzını en iyi “İnflation” endeksi tutabilirdi.

5- Gelişmeleri yakından takip eden bazı kamu ve özel şirketlerin fiyat artışlarını not etmesine karşın yetersiz ve düzenli olmamasını göz önünde bulunduran İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, Düyûn-ı Umûmiye İdaresi tecrübesini kullanarak İstanbul özelinde Cumhuriyet döneminin ilk güvenilir ve o günün Avrupa ülkeleriyle benzer niteliklere sahip milli endeks ölçümünü gerçekleştirdi. Endeksini oluştururken Düyûn-ı Umûmiye İdaresi endeksinden istifade etti. İTİSO’nun baz yılı da endeks yöntemini ödünç aldığı Düyûn-ı Umûmiye İdaresi’ninki gibi 1914’tü.

6- Düyûn-ı Umûmiye İdaresi ve İTİSO dışında Ticaret Bakanlığı başta olmak üzere bazı kurumlar da fiyat artışlarını takip ediyorlardı. Sözelimi Osmanlı Bankası, Tramvay Şirketi ve Mütareke yıllarında oldukça aktif olan İngiliz Ticaret Odası bunlar arasındaydı. Hem Tramvay Şirketi hem de İngiliz Ticaret Odası Düyûn-ı Umumiye İdaresi’nin esasları üzerinden çalışıyorlardı. Cumhuriyet

döneminde ise Osmanlı Bankası ile Ziraat Bankası’nın yanı sıra Ticaret Vekaleti Konjonktür ve Neşriyat Servisi, İstatistik Umum Müdürlüğü de endeks yayınladı.

7- Cumhuriyet döneminde günümüzde TÜİK’in nüvesini teşkil eden İstatistik Müdürlüğünün yayınladığı endeks de dahil olmak üzere tüm kurumlar içinde endeks ismini hak eden tek istatistik, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yayınlanan İstanbul Geçinme Endeksi kabul edildi. Çünkü İTSO, fiyat toplamada, geniş ürün sepeti oluşturmada, geçinme endeksini konu olan aile bireylerini tespitte mümkün olduğunda Avrupa ülkeleriyle benzer bilimsel bir yöntem kullanmıştı.

8- İTSO’nun geçinme endeksinin en güçlü yanı sürekli karşılaşılan yeni olgular doğrultusunda tereddütsüz değiştirilebilmesiydi. 1929’da açıklanmaya başlanan endekste, ertesi yıl değişiklik yapılma cesareti gösterildi. Sözelimi “hayat pahalılığı” ifadesinin tersinin “hayat ucuzluğu” olduğu ve ucuzlama ihtimali de olduğunda için kullanılamayacağını açıkça belirterek, endeksin resmi adını “İstanbul Geçinme Endeksi” olarak değiştirildi. Aynı şekilde ürün ve grup sayısı da artırıldı.

9- İTSO geleneği, devletin İstatistik Genel Müdürlüğü ve Ticaret Bakanlığı’na örnek oldu, güven verdi. Bilimsel esaslar bakımından takip edilecek usulün yaygınlaşmasını sağladı.

10- İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası sadece perakende fiyatları hesaplamadı. 1930’da hazırlıklarına başladığı İstanbul Toptan Eşya Fiyatları Endeksi’ni Ocak 1934 tarihinden itibaren yayınlarak yine öncü bir rol oynadı. İTSO’nun toptan eşya endeksi Türkiye’den ilk toptan fiyat endeksi olarak tarihe geçti.

Sonuç itibarıyla İTSO, başlangıçta Düyûn-ı Umûmiye İdaresi’nin endeksini revize ederek kullanmaya başladıysa da istatistik ilmindeki gelişmeler ışığında içerik ve sistem olarak sürekli yenileyip İstanbul Üniversitesi ile sıkı çalışma içine girerek, özgün endeks çalışmaları geliştirdi.

İTSO’nun endeksleri, kamudan özel sektörü, bireylerden çeşitli kurumlara kadar ekonominin tüm aktörleri tarafından hep ilgiyle takip edildi. İTSO Endeksi olmadan fiyat artışları ya da enflasyon üzerine konuşup fikir yürütmek eksik

kalıyordu. Bu yüzden Türkiye’de endeks üzerine konuşacak herkesin ilk sözü ve ilk başlangıç noktası, daima İT[S]O Geçinme Endeksi olacaktı.

Kaynakça

- Aydın, M. (2010). *Mütareke döneminde İstanbul’da hayat pahalılığı sorunu (1918–1922)*. *History Studies*, (2), 2. http://dx.doi.org/10.9737/hist_126
- Beyaz, C. (2013). *Dersaadet’te bir sosyalist: Parvus Efendi*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Blaisdell, D.C. (1940). *Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa mali kontrolü*, (H. A. Kuyucak, Çev.). İstanbul: Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yayını.
- Çavdar, N. (2014). Mütareke Dönemi’nin ilk aylarında İstanbul’da ekmek meselesi, *Belleten*, (281), 287-314. <https://doi.org/10.37879/belleten.2014.287>
- Devellioğlu, F. (2009). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dikmen, O. (1942). Türkiye’deki indeksler, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, (1- 2), 3.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve mütareke yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomisi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ergin, F. (1986). Birinci Dünya Savaşı’nda ve Atatürk döneminde fiyatlar ve gelirler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (7), 3.
- Eröz, M. (1987). Parvus’un Türkiye hakkındaki yazıları, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, (43), Prof. Dr. S. F. Ülgener’e Armağan.
- Güzel, S. (1998). İndeksler, *Türkiye’de fiyat indeksleri hesaplama yöntemleri ve uygulamaları paneli*, İstanbul: İTO Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (1966). *Sodom ve Gomore*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Köklü, A. (1947). *Türkiye’de para meseleleri*. Ankara: MEB Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları.
- Osman, N. (1930). Geçinme endeksi, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 2.
- Özcan, M. (2011). *Düyun-ı Umumiye İdaresi ve Osmanlı iktisadi üzerine etkileri*, Marmara Üniversitesi (Yüksek lisans tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Suvla, R.Ş. (1942). Fiyat indeksleri tanzimi, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, (1-2), 3.
- Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Raporları [1 Mart 1928- 19 Mart 1928] Birinci İçtima Devresi*, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.
- Türkiye Cumhuriyeti Âli İktisat Meclisi Raporları 1928 İkinci İçtima Devresi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1929.
- Ulu, C. (2014). I. Dünya savaşı ve işgal sürecinde İstanbul’da yaşanan sosyal ve ahlâkî çözülme (1914-1922). *Tarih Dergisi*, (58).
- Yalman, A.E. (2013). *Birinci Dünya Savaşı’nda Türkiye*, (B. Keşoğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeniay, H. (1964). *Yeni Osmanlı borçları tarihi*, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayını.
- Yüceuluğ R. (1949). Türkiye’de istatistik öğretimi ve istatistik çalışmaları-imparatorluk ve Cumhuriyet devirlerinde, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2-4), 6. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000159

Gazete ve Mecmualar

- Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sayı 1670, 6 Ocak 1917.
- Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sayı 1720-21, 22-29 Aralık 1917.
- İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Sayı 6, Haziran 1933.
- İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Sayı 2, Şubat 1934.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Sayı 1, Ocak 1944.

R.T. Chambre de Commerce et D’Industrie de Stamboul, Indice du coût de la vie à Stamboul, Janvier 1929.

Resmî Gazete, Sayı 640, 24 Temmuz 1927, ss. 595-596.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası [İTSO] İstanbul’da Hayat Pahalılığı Müş’iresi, Ağustos 1929.

İTSO İstanbul “Geçinme İndeksi”, Kânunusani 1930.

İTSO İstanbul Toptan Eşya Fiyatları İndeksi, 1934.

Elektronik Kaynaklar:

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/153430/mod_resource/content/1/9.%20Hafta-%20Merkezi%20E%C4%9Filim%20%C3%96l%C3%A7%C3%BCleri.pdf

<https://ebin.pub/the-german-inflation-1914-1923-causes-and-effects-in-international-perspective-9783110860078-9783110097146.html>

<https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/calwer-richarddeg>

Extended Abstract

The first price index in Turkey, widely accepted by all, was prepared by the Düyûn-ı Umûmiye Administration, just like in European countries. Since its establishment in 1881, the Düyûn-ı Umûmiye Administration had been mediating the financial relations between the Ottoman Empire and the West, and Westerners increasingly preferred the Administration, which they trusted greatly, over the Ottoman Bank.

On behalf of the Ottomans, this preference would particularly be valid for the Düyûn-ı Umûmiye Administration during the First World War. During this period, the issuance of paper money would be handled through the Düyûn-ı Umûmiye Administration, rather than the Ottoman Bank.

The use of a price index to measure inflation in Turkey began in the final years of the Ottoman Empire. The cost of living, which would rise as a result of the Balkan Wars of 1912, was further exacerbated by the outbreak of World War I and the years of occupation, during which it was keenly felt by all segments of society. Salaries of civil servants, the backbone of the state, had become worthless, and the system was on the verge of collapse. In such an environment, the Düyûn-ı Umûmiye Administration, established by foreign creditors with the aim of collecting taxes to recover debts, employed thousands of qualified workers. To ensure that its civil servant personnel were not affected by the soaring cost of living, the Administration created the first inflation index, which it implemented on January 1, 1917. According to this index, it would increase the salaries of its employees to protect them from the high cost of living.

When the Düyûn-ı Umûmiye was abolished in 1928, the Istanbul Chamber of Commerce and Industry took over the responsibility of measuring inflation in Istanbul. To achieve this, the Chamber developed and adapted the Administration's methods to the new conditions. Starting in January 1929, the Chamber began measuring retail price increases, and in 1934, it started publishing the Istanbul Wholesale Price Index. Within ten years, the Chamber would emerge as the only institution in Turkey to publish a neutral and scientific index, setting an example for both governmental bodies and academic circles.

It is important to emphasize that this study, while examining the first emergence of the cost-of-living index in Turkey, also highlights not only economic justifications but also social, moral, and political realities. If the history of the price index in Turkey is re-examined

in broad terms to obtain a holistic picture, it can be said that this picture consists of the following components:

There is a direct relationship between the initiation of true index work in Turkey and the "violent" and "unavoidable" price increases, particularly in food prices, which led to a "chaotic environment." Therefore, the implementation of the index was the result of an effort to re-establish the "measure" lost at the intersection of economic, social, and political crises in the capital of the Ottoman Empire, Istanbul.

In society, it became essential to have a balancing mechanism that would ensure an increase in purchasing power corresponding to the rate of price increases, at least for civil servants, who formed the core of the state, and for large companies to continue their operations. Therefore, the implementation of the index work can be considered as driven by one of the primary forces: the severe and unavoidable rise in the cost of living. In this regard, the Düyûn-ı Umûmiye Administration, whose personnel were considered state employees and whose salaries were paid from the state budget, took the lead.

The Düyûn-ı Umûmiye Administration, having experience in statistics due to its role in calculating and collecting taxes, possessed a skilled staff. As the first regular statistical unit in Turkey, the Administration used this advantage to establish an index system that would enable wage increases for its personnel to counteract the effects of rising living costs. This system was implemented on January 1, 1917, during the ongoing First World War. Many institutions and banks followed suit, making payments corresponding to the Düyûn-ı Umûmiye index rate. Thus, the Düyûn-ı Umûmiye Administration became the first reliable and independent institution in Turkey to initiate an inflation index and measure the "cost of living."

The new Turkish Republic, alongside its political independence, was under significant pressure to address the rising cost of living that had begun prior to its establishment. To this end, it created the *İktisad-ı Âli Meclisi* (Council of Higher Economics). This commission emphasized that measuring the cost of living, or inflation, was crucial not only for adjusting civil servants' wages but also for enabling the state to gain insight across a broad range of areas, from product pricing to its projects and budget. The "Inflation" index would be the most effective tool to monitor the pulse of the market.

While some public and private companies had been monitoring price increases, their efforts were insufficient and irregular. Considering this, the Istanbul Chamber of Commerce and Industry, using the experience of the Düyûn-ı Umûmiye Administration, conducted the first reliable national index measurement of the Republican era, specific to Istanbul, with qualities similar to those of European countries at the time. In constructing its index, the Chamber benefited from the Düyûn-ı Umûmiye Administration's index. The base year for the ITO's index was also 1914, as it had been for the Düyûn-ı Umûmiye Administration's index, from which the method was borrowed.

In addition to the Düyûn-ı Umûmiye Administration and the Istanbul Chamber of Commerce and Industry (İTİSO), several other institutions, including the Ministry of Commerce, were also tracking price increases. For example, the Ottoman Bank, the Tramway Company, and the British Chamber of Commerce, which was quite active during the Armistice years, were among these institutions. Both the Tramway Company and the British Chamber of Commerce worked based on the principles of the Düyûn-ı Umûmiye Administration. In the Republican era, alongside the Ottoman Bank and Ziraat Bankası, the Ministry of Commerce's Economic and Publications Service and the General Directorate of Statistics also published indices.

Among all the institutions in the Republican era, including the index published by the Directorate of Statistics, which would later become the foundation of the Turkish Statistical Institute (TÜİK), the only index considered deserving of the name was the Istanbul Cost of Living Index published by the Istanbul Chamber of Commerce and Industry (İTİSO). This was because İTİSO used a scientific method similar to that of European countries when it came to collecting price data, creating a broad product basket, and identifying the family members related to the cost-of-living index.

The strongest aspect of the İTİSO’s cost-of-living index was its ability to be modified without hesitation in line with emerging new phenomena. In 1929, when the index was first published, changes were made the following year. For instance, it was clearly stated that the term "cost of living" could not be used since its opposite, "cheap living," was also possible, and the official name of the index was changed to the "Istanbul Cost of Living Index." Similarly, the number of products and groups was increased.

The İTİSO tradition became a model for the state’s General Directorate of Statistics and the Ministry of Commerce, providing credibility and ensuring the widespread adoption of scientific principles and methods in index development.

The Istanbul Chamber of Commerce and Industry did not only calculate retail prices. In 1930, it began preparations for the Istanbul Wholesale Goods Price Index, which was published starting in January 1934, taking yet another pioneering role. İTİSO’s wholesale goods index became the first wholesale price index in Turkey and entered history.

As a result, while İTİSO initially started by revising and using the Düyûn-ı Umûmiye Administration’s index, it continuously updated its content and system in light of developments in statistical science. By collaborating closely with Istanbul University, it developed original index studies.

İTİSO's indices were followed with great interest by all economic actors, from the public and private sectors to individuals and various institutions. Without the İTİSO Index, discussions and analyses on price increases or inflation would be incomplete. For this reason, the first word and starting point for anyone discussing indices in Turkey would always be the İTİSO Cost of Living Index.